

До питання про справедливий бунт

«Мойсей вбиває єгиптянина», Пасхальна агада, XIV століття

З часів Виходу з Єгипту свобода говорить із єврейським акцентом

Генріх Гейне

Справу про вбивство єгиптянина, який бив єврейського раба (див. главу Шмот), юристи кваліфікували б як навмисне вбивство. Судіть самі:

«І подивився він (Моше) туди й сюди, і побачив, що немає нікого, і вбив єгиптянина, і сховав труп у піску» (2;12).

Дізнавшись, що злочин розкрито, винуватець біжить із країни. Що сказав би обвинувач на такому процесі? Мойсей убив людину, яка нічого поганого особисто їй не зробила, і жив собі ні в чому не покаявшись і ні про що не шкодуючи. Хіба це правильно?

Щоби відповісти на це запитання, — візьму я на себе роль захисника, — звернімося до контексту подій, описаних у Книзі Вихід. А події, на перший погляд, справді дивні.

Спочатку фараон — законний правитель Єгипту — наказує двом єврейським повитухам убивати всіх немовлят чоловічої статі. Наказ жінки не виконують, за що Всевишній робить їх засновницями династій.

Потім Мойсей планує і скоює вбивство, але злочинця не карають, а навіть заохочують — він опиняється в будинку доброї людини, одружується з його донькою та живе цілком забезпечено. Мало того, це вбивство частково сприяло обранню Мойсея Всевишнім на роль лідера єврейського народу.

«Моше перед фараоном», худ. Д.Тіссо

Згодом Моше, уже на чолі євреїв, просить фараона відпустити свій народ на три дні в пустелю для жертвоприношень. Коли ж легітимний правитель Єгипту припускає, що це лише хитрощі, то на єгиптян обрушуються численні біди та нещастя.

І, нарешті, уже у главі Бешалах, коли фараон переконується, що його обдурили піддані, хоче їх наздогнати й даною йому **законом** владою повернути назад своїх рабів, то разом із військом тоне в Червоному морі.

Невже вічна книга вчить нас анархії та беззаконню? Давайте розберемося.

Отже, фараон, наділений законною владою, наказує двом єврейським акушеркам вбивати хлопчиків при народженні! Такий наказ не укладається в елементарні поняття про мораль, моральність, людяність.

Іноземці дивуються:

— Як ви можете жити за таких поганих законів?

— А ми їх погано виконуємо.

Подібно героям анекдоту це зрозуміли і дві прості жінки: злочинні накази виконувати не можна, навіть якщо вони відповідають букві закону. Мало того, історія повитух розкриває перед нами глобальну старозавітну концепцію: істина могутніша за владу й тому будь-який вчинок *ultra vires*, тобто той, що виходить за рамки наданих повноважень, а в даному випадку — за межі моральних законів, заперечує волю Творця й сам цей світ. Ці воістину революційні ідеї знайшли втілення в політичному устрої розвинених країн, де демократичні інститути обмежують каральні функції влади.

*«Фараон велить повитухам кидати єврейських немовлят у Ніл»,
Пасхальна агада, XIV століття*

Сміливий вчинок Шіфри та Пуа зробив їх одними з найвидатніших жінок Стародавнього світу та героїнями багатьох літературних творів. Зокрема, їхня історія лежить в основі роману американського письменника Генрі Девіда Торо «Громадянська непокора», виданого в 1849 році. А ця книга, своєю чергою, надихнула на боротьбу за права людини двох великих мислителів ХХ ст. — Махатму Ганді та Мартіна Лютера Кінга.

Щодо Мойсея, то він справді спланував і скоїв убивство людини. Але за яких обставин? Єгиптянин бив єврея. Причому, не ховаючись, з чого ми робимо висновок, що він **мав на це право**.

— *Як жити в нашій країні: за законом, за поняттями чи за сумлінням? Виявляється, по ситуації... Оскільки головний закон у нас — закон підлості, влада без поняття, а совісті в неї ніколи не було.*

Майбутній лідер нації теж діяв по ситуації. Він вирішив допомогти нещасному, і саме несправедні закони змусили його вчинити вбивство. Інакше все закінчилося б викриттям розпerezаного нахабника компетентним органам. Але Мойсей розумів, що залишися єгиптянин живим, то і йому, і врятованому не збутися біди. Тому якщо вже втручатися, то йти до кінця. Тож за що ж його карати?

Далі перед нами розгортаються сцени десяти страт і загибелі фараона з військом у Червоному морі. Так, Мойсей спочатку не повідомляв усю правду володарю. А чи був у нього вибір? Чи міг він якимось іншим чином відвести свій народ із рабства та світу абсурдних законів, що дозволяли вбивати новонароджених дітей!

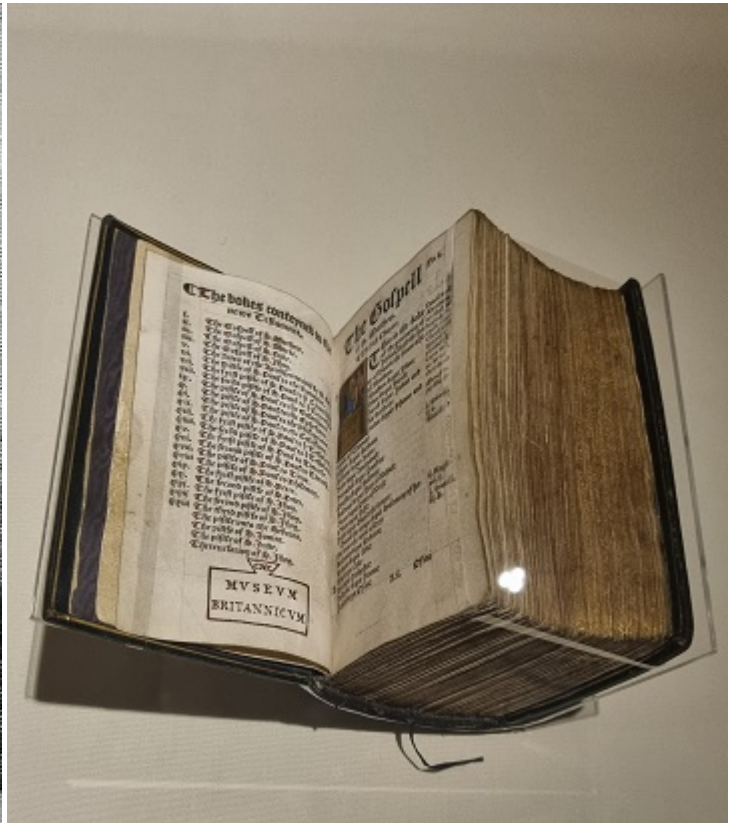

«Армія фараона тоне в Червоному морі», худ. Фредерік Артур Бріджмен

Який із цього напрошується висновок? Всевишній заохочує бунт проти законів, які не узгоджуються з елементарними поняттями про людяність та справедливість! Але, що найважливіше, це було сказано кілька тисяч років тому, і євреї знали це вже тоді. А ось решта світу...

У XVI столітті відбулися три події, що повністю змінили обличчя цивілізації. Першим став рух Реформації з ідеєю про те, що біблійний текст має бути доступним усім, а не лише священикам. Друга подія — нові переклади Святого Письма, які пішли в народ у вигляді першого «самвидаву». А третім був винахід друкарства. Ймовірно, не випадково Творець надихнув Гутенберга на створення друкарського верстата, адже в результаті Тора та закладені в ній ідеї стали орієнтиром для західного світу.

Перший виданий і найвідоміший у середні віки переклад Біблії англійською мовою належить перу вченого-гуманіста Вільяма Тіндейла. Це коштувало йому життя — просвітника спалили на багатті як єретика 6 жовтня 1536 року. Але вперше отримавши можливість самостійно прочитати Біблію, англійці зрозуміли — досі священики водили їх за носа. Чому Біблія Тіндейла була справжньою крамолою для монархії та політичного устрою того часу?

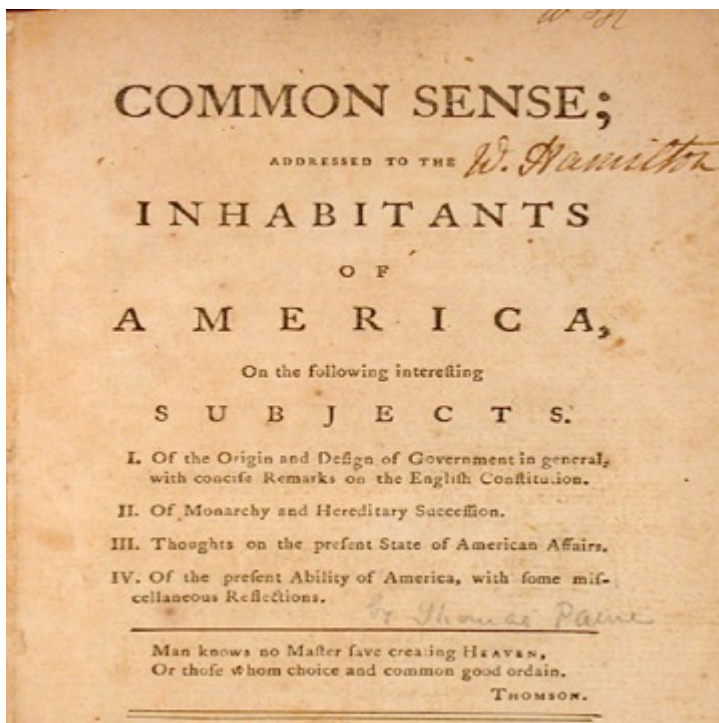

Вільям Тіндейл та його переклад Біблії

Люди дізналися, як недолугі пророки кидали виклик могутнім володарям і перемагали, як правда щоразу долала силу, і головне — що Творець цього світу задумав його як суспільство рівних можливостей.

Але головне, що злякало англійський престол найбільше, — у нелегально поширюваний переклад Біблії включили всі сюжети, що цензурувалися до цього, бо вони описували протистояння простих смертних із наділеними владою царями. У Біблії де-факто ставилося під сумнів право володаря розпоряджатися підданими, непокора оголошувалося цілком легітимною моделлю поведінки, така поведінка навіть заохочувалося Всевишнім. Це руйнувало в очах простого народу віру в богообраність королів, на якій трималася вся влада європейських монархів. До того ж — ставилося під сумнів право однієї людини розпоряджатися життям та свободою іншої.

Упродовж усього XVII століття величезний вплив на політику Британії мала єврейська Біблія в пуританському її тлумаченні. А невдовзі її ідеї перші поселенці — батьки-пілігрими — понесли на Американський континент, де створили Сполучені Штати Америки.

Обкладинка памфлету «Здоровий глузд» Перший варіант Великої печатки США

Англійський бунтар, американський письменник і філософ Томас Пейн, відомий як «хрещений батько Сполучених Штатів», у січні 1776-го опублікував знаменитий памфлет «Здоровий глузд» — 100 тисяч екземплярів розпродали майже миттєво на території тодішніх британських колоній у Північній Америці. На самому початку твору Пейн наводить аргументи, що дають право на повстання проти тиранії, і вони повністю ґрунтуються на цитатах із Тори.

Через півроку Бенджамін Франклін запропонував сюжет для державної емблеми США — так званого Великої печатки. Франклін зобразив єгиптян, що тонули в Червоному морі, супроводивши цю картину фразою: «Повстання проти тирана завгодно Б-гу». Це настільки вразило майбутнього президента Томаса Джефферсона, що він підтримав цей варіант емблеми як офіційний символ американської нації (врешті-решт, він не пройшов) і згодом включив її у свою печатку.

Міхаель Певзнер, спеціально для «Хадашот»

У матеріалі використані роботи лорда Джонатана Сакса — колишнього головного рабина Великої Британії.